

EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS TIESIOGINIS VEIKIMAS IR JOS TAIKYMAS – DVI
SKIRTINGOS TAPAČIOS DOKTRINOS DALYS?

Deividas Soloveičikas *

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Europos Sąjungos teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 4512
Elektroninis paštas d.soloveicikas@sma.lt

Pateiktas 2007 m. sausio 9 d., parengtas spausdinti 2007 m. balandžio 5 d.

Santrauka. Šiame straipsnyje analizuojama viena iš pagrindinių dilemų, su kuria susiduriama siekiant suformuoti veiksmingą Europos Sąjungos (toliau – ES) teisės tiesioginio veikimo doktrinos praktiką nacionalinėje teisėje. Šioje publikacijoje tiriamas, ar Europos Sąjungos teisės tiesioginis veikimas ir taikymas yra tapačios ar skirtingos koncepcijos. Straipsnio autorius, remdamasis ES teisės doktrina ir Europos Teisingumo Teismo praktika, siekia pagrįsti, kad ES teisės veikimas ir taikymas yra iš esmės tapačios sąvokos. Be to, šioje publikacijoje analizuojamos ES teisės tiesioginio veikimo ir taikymo sąlygos bei jų įgyvendinimo pradžia Lietuvos teismų praktikoje.

Pagrindinės sąvokos: bendroji rinka, valstybės narės, Europos Sąjungos teisė, Europos Sąjungos teisės tiesioginis veikimas ir taikymas.

ĮVADAS

Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo doktrina¹ yra viena iš klasikinių koncepcijų, kuria grindžiama ES *sui generis* teisės sistema. Nuo tada, kai Europos Teisingumo Teismas (toliau – ETT) paskelbė sprendimą *Van Gend en Loos* [1] byloje ir suformulavo precedentinius tiesioginio veikimo doktrinos taikymo pagrindus, ši ES teisės konstitucinė koncepcija evoliucionavo, pastebima akivaizdi šios teorijos akceleracija. Užsienio teisės doktrinoje tiesioginio veikimo koncepcija nuolat buvo ir šiuo metu vis dar yra mokslinių diskusijų objektas. Teisinėje literatūroje galima aptikti daug ir įvairių tiesioginio veikimo doktrinos apibūdinimų, kuriais ši doktrina yra arba palaikoma, arba neigiama. Vieni mokslininkai (P. Pescatore²) ES teisės tiesioginį veikimą lygina su liga, kuri turėtų baigtis ES teisei pasiekus tam tikrą jos

brandos etapą². Kitų nuomone (D. Edwardas), tiesioginio veikimo doktrina – tai virusas, kuris skatina nuolat ieškoti teisingų atsakymų ir suvokti šios teorijos pranašumus, trūkumus ir jos taikymo praktikoje ypatumus [2].

Nepriklausomai nuo to, kurios jurisdikcijos kontekste analizuojama ES teisės tiesioginio veikimo doktrina, svarbus mokslinis jos įgyvendinimo teisinių prielaidų tyrimas. Doktrinos recepcija savita kiekvienos valstybės narės teisės taikymo praktikoje, nors ES teisė yra šių valstybių teisinės sistemos sudedamoji dalis ir turi viršenybę prieš nacionalinę teisę. Tiesioginio veikimo doktrinos praktinio taikymo prielaidų tyrimas yra ypač svarbus naujų ES valstybių narių, kurios tapo organizacijos narėmis po 2004 m. gegužės 1 d., taip pat ir Lietuvos teisės moksle. Temos analizės svarbą Lietuvos teisinėje literatūroje lemia pragmatinės prielaidos, susijusios su Lietuvos teismų ir kitų subjektų pareiga taikyti ES teisę Lietuvoje, laikytis ES Sutartyje numatytų ir Liuksemburgo teismo suformulotų ES teisės taikymo

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Europos Sąjungos teisės katedros lektorius.

¹ Straipsnyje terminai „ES teisės tiesioginio veikimo doktrina“ ir „tiesioginio veikimo doktrina“ vartojami suteikiant jiems tą pačią reikšmę. ES teisės tiesioginio veikimo ir tiesioginio taikymo koncepcijos toliau analizuojamos šioje publikacijoje.

² Pescatore P. The Doctrine of „Direct Effect“: An Infant Disease of Community Law, (1983) 2 E.L.Rev. P. 155.

sąlygų bei garantuoti, kad ši teisė bus taikoma efektyviai, įgyvendinant *effet utile* principą nacionaliniu lygiu. Be to, tam, kad būtų galima analizuoti pavienių ES teisės šaltinių (reglamentų, direktyvų, sprendimų) tiesioginio taikymo teisinės prielaidas, svarbus ES teisės tiesioginio taikymo ir jos veikimo koncepcijų atskyrimo dilemos tyrimas. Svarbu pažymėti, kad pastarojo tyrimo stinga tiek Lietuvos, tiek ir užsienio Europos Sąjungos teisės doktrinoje.

Šiame straipsnyje analizuojamos ES teisės tiesioginio taikymo bei jos veikimo koncepcijos ir siekiama atsakyti į pagrindinį klausimą, ar šios koncepcijos yra skirtingos, ar tapačios. Be to, šioje publikacijoje aptariamos ES teisės tiesioginio veikimo ir jos taikymo sąlygos, analizuojama ES teisės tiesioginio veikimo doktrinos reikšmė ir jos taikymo Lietuvos teismų praktikoje ypatumai. Publikacijoje neaptariamas ES teisės viršenybės prieš nacionalinę teisę principas, pavienių ES teisės šaltinių tiesioginis veikimas ir su tuo susijusi ES teisės taikymo praktika.

1. ES TEISĖS TIESIOGINIS VEIKIMAS IR TIESIOGINIS TAIKYMAS – TAPAČIOS AR SKIRTINGOS KONCEPCIJOS?

Vienodai ES teisei terminijai skiriamas didelis dėmesys, kadangi unifikuotas šios terminologijos vartojimas yra svarbus įgyvendinant veiksmingos ES teisės sistemos viziją. Aišku, kad absoliučiai vienoda ES teisės terminologija yra vargiai įmanoma dėl bendrai pripažintų ES kalbų skaičiaus ir jų įvairovės. Nepaisant to, ES teisės „tiesioginio veikimo“ (angl. *direct effect*) ir „tiesioginio taikymo“ (angl. *direct applicability*) terminų analizei teisinėje literatūroje skiriamas didelis dėmesys, nes nėra bendros nuomonės ir dėl kalbinės, ir dėl teisinės šių terminų reikšmės. Kitaip tariant, nuolat siekiama išsiaiškinti, ar šie terminai gali būti laikomi sinonimais, ar, priešingai, jie negali būti tapatinami, o jų vartojimas yra susijęs su apibūdinimu skirtingų ES teisės aktų (reglamentų, direktyvų, sprendimų) specifinių teisinių savybių, kurios būdingos šiems konkrečioms ES teisės šaltiniams. Tiksliai ES teisės tiesioginio veikimo doktrinos identifikacija svarbi siekiant ją nuosekliai, efektyviai taikyti ir užtikrinti ES teisės veikimą kiekvienoje valstybėje narėje.

Tiesioginio veikimo doktrinos dichotomijos pradžia siejama su pavienių ES teisės aktų (reglamentų, direktyvų, sprendimų) nuostatų tiesioginio veikimo teisinėmis prielaidomis ir jų reglamentavimu ES Sutarties 249 straipsnyje [3] bei įtvirtinimu ETT praktikoje. Pagal tai, kaip reglamentuojamas nurodytų ES teisės aktų teisinis statusas ES Sutarties 249 straipsnyje ir kaip jis aiškinamas ETT jurisprudencijoje, teisinėje literatūroje skiriami du pagrindiniai kriterijai, kurie apibūdina ES teisės tiesioginio taikymo ir tiesioginio veikimo koncepcijas. Pirmasis kriterijus yra susijęs su tuo, *kaip* ir *ar* konkretus ES teisės aktas tampa sudėtine valstybės narės teisinės sistemos dalimi nuo to momento, kai jis priimamas ir įsigalioja ES (kartu ir valstybių narių) jurisdikcijoje. Nors ES teisei būdingas tarptautinis pobūdis,

tačiau tai nereiškia, kad jos galiojimo ir veikimo valstybės narės teritorijoje sąlygos yra tapačios prielaidoms, kurios taikomos tarptautinių teisės aktų galiojimui joje. Galima sutikti su tų autorių nuomone, kurie teigia, kad negalima tapatinti „tradicinės“ tarptautinės teisės koncepcijų (pvz., monistinės, dualistinės tarptautinės teisės veikimo sistemos) ir ES teisės veikimo sąlygų [4], todėl, jeigu ES teisės aktas gali būti laikomas ir yra valstybės narės *corpus iuris* nuo to momento, kai jis yra priimamas ES institucijų ir įsigalioja nustatyta tvarka, yra laikoma, kad toks teisės aktas yra *tiesiogiai taikomas*. Tai gi aptariamas kriterijus siejamas su ES teisės akto teisiniu statusu ir jam būdinga savybe būti sudėtine valstybės narės teisinės sistemos dalimi nuo jo įsigaliojimo momento. Kitaip tariant, ES teisės akto tiesioginio taikymo prielaida yra jo *ipso iure* buvimas sudėtine valstybės narės teisinės sistemos dalimi. Klasikinis analizuojamo kriterijaus taikymo pavyzdys yra ES reglamentų galiojimas ir jų teisinio statuso reglamentavimas. Sutarties 249 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad ES reglamentai yra visuotinai *taikomi*. Sutarties autoriai nustatė, kad šie ES teisės aktai yra *taikomi*, bet ne *veikiantys* ES teritorijoje. ETT *Variola* [5], *Azienda Agricola Monte Arcosu* [6] ir daugelyje kitų bylų minėtas ES sutarties 249 straipsnio 2 dalies nuostatas dėl tiesioginio reglamentų taikymo aiškino konstatuodamas, kad reglamentai yra tiesiogiai taikomi teisės aktai ir kad juose įtvirtintų normų galiojimui valstybės narės teritorijoje nereikalingos papildomos valstybių narių teisės aktų leidybos institucijų priemonės, kuriomis reglamento nuostatos būtų įdiegtos į valstybės narės teisinę sistemą. Sutarties 249 straipsnio 3 dalies nuostatos numato kitokias ES direktyvų veikimo prielaidas, įtvirtinant valstybių narių pareigą, kartu ir prerogatyvą parinkti tinkamą direktyvos nuostatų transformavimo į nacionalinę teisinę sistemą mechanizmą. Remdamiesi skirtingu minėtų ES teisės aktų teisinio statuso reglamentavimu ir pažymėdami tai, kad būtent tokio reglamentavimo pagrindu ES Sutarties 249 straipsnio nuostatos skirsto nurodytus ES teisės aktus pagal tai, kaip ir kada jie tampa nacionalinės teisinės sistemos dalimi, kai kurie autoriai (T. C. Hartley'is [7, p. 196–197], P. J. G. Kapteynas, P. Ver Lorenas van Themaatas [8, p. 526–527]) tvirtina, kad ES teisės aktų tiesioginio taikymo ir tiesioginio veikimo koncepcijos negali būti tapatinamos, nes tokiu atveju skirtingiems antriniamis ES teisės šaltiniams bus suteiktas tapatus teisinis statusas.

Nurodyto kriterijaus tąsa yra šio darbo autoriaus sąlygiškai vadinamas antrasis kriterijus, kurį analizuoti būtina, kad būtų galima atsakyti į klausimą, kiek racionalus ES teisės tiesioginio taikymo ir tiesioginio veikimo koncepcijų išskyrimas, takoskyros tarp jų įtvirtinimas bei kokią įtaką tai turi ES teisės taikymo praktikai. Antrąjį kriterijų pirmasis siekė pagrįsti J. A. Winteris, kuris nurodė, kad „kiekvienoje valstybėje narėje egzistuoja dalis teisės, kuria negalima remtis teismuose, nes šiomis normomis nebuvo siekiama suteikti privatiems asmenims teisių, kurias jie gali apginti arba todėl, kad šios normos yra pernelyg abstrakčios ar neišbaigtos tiek, kad jas galėtų taikyti teismai“ [9, p. 429]. Taigi anali-

zuojamas antrasis kriterijus, kurio pagrindu yra skiriamas ES teisės tiesioginis taikymas ir jos veikimas, yra susijęs su tuo, ar konkrečia ES teisės norma galima remtis kaip teisės šaltiniu, įtvirtinančiu subjektinę teisę, kurią galima priverstinai įgyvendinti ir ją apginti nacionaliniame teisme. J. A. Winterio nuomone, tai, kad ES teisė (teisės aktas) yra sudėtinė valstybės narės teisinės sistemos dalis, *ipso facto* nereiškia, kad ši teisė yra *tiesiogiai veikianti*. Mokslininko teigimu, ši teisė gali būti laikoma *tiesiogiai taikoma*, nes ji iš esmės yra valstybės narės *corpus iuris* dalis. Tačiau tam, kad ES teisės norma galėtų būti laikoma *tiesiogiai veikiančia*, būtina, kad, kaip pažymėjo D. Edwardas, konkretus teisės subjektas galėtų pasirėmti konkrečioje byloje tikslia ES teisės norma, reikalauti ją ginti ir remdamasis ja įgyvendinti konkrečią subjektinę teisę [10]. Šiai nuomonei pritaria ir generalinis advokatas Warneris *Galli* [11] ir *Santillo* [12] bylose, kuriose jis, pateikdamas nuomonę, nurodė, kad kiekviena visų reglamentų nuostata yra tiesiogiai taikoma atsižvelgiant į ES Sutarties 249 straipsnio 2 dalį, tačiau ne kiekviena visų reglamentų nuostata tiesiogiai veikia įtvirtinant privačių subjektų teises, kurias jie gali ginti ir įgyvendinti nacionaliniame teisme.

Sutarties 249 straipsnio nuostatų gramatinė analizė sudaro prielaidas teigti, kad bent teoriniu požiūriu nurodytų koncepcijų skyrimas yra pagrįstas. Atsižvelgiant į tai, kad, pavyzdžiui, reglamentai ir direktyvos skirtingai tampa valstybės narės *corpus iuris*, ir įvertinant tai, kad ne visos minėtų teisės aktų nuostatos gali būti laikomos subjektyvių teisių šaltiniu, J. A. Winterio, T. C. Hartley'io ir kitų jų nuomonę palaikančių autorių argumentai yra pakankamai racionalūs. Šiuos argumentus sustiprina ir ETT vartojama nenuosekli terminija, nes, pavyzdžiui, *Van Duyn* byloje teismas nurodė, kad reglamentai yra *tiesiogiai taikomi*, todėl iš esmės jie yra *tiesiogiai veikiantys* [13]. Teisingai pastebėjo Sacha Prechal, kuri nurodė, kad tokia ETT vartojama terminija sudaro prielaidas teigti, kad ES teisės *tiesioginis taikymas* yra jos *tiesioginio veikimo* sąlyga, t. y. ES teisės norma gali tiesiogiai veikti tik tada, kai ji yra tiesiogiai taikoma [14, p. 227]. Iš esmės taip pakartojama T. C. Hartley'io nuomonė, kuris, kaip minėta, pabrėžia pirmąjį kriterijų (t. y. tai, kaip ES teisės aktai tampa sudėtinė nacionalinės teisės dalimi) ir teigia, kad, jeigu ES teisės tiesioginio taikymo ir tiesioginio veikimo koncepcijos būtų tapatinamos, tokiu atveju reikėtų laikyti, kad tik reglamentai gali būti tiesiogiai veikiantys, nes tik jie tampa sudėtinė valstybės narės teisinės sistemos dalimi, kai yra priimami ir įsigalioja [7, p. 196–197]. Kita vertus, taikoskyros tarp analizuojamų koncepcijų darymas remiantis minėtais kriterijais gali būti kvestionuojamas, nes nėra galutinai aišku, ar visuomet ir visų ES teisės aktų normos gali būti ir tiesiogiai taikomos, ir tiesiogiai veikiančios. Pavyzdžiui, akivaizdu, kad reglamentų normos, remiantis aptartais kriterijais, gali būti arba tiesiogiai taikomos (tais atvejais, kai jos yra abstrakčios ir neįtvirtina subjektyvių teisių), arba tiesiogiai taikomos ir veikiančios (tais atvejais, kai jos nustato konkrečią subjektinę teisę). Bet ar gali direktyvos būti tiek tiesiogiai taikomos, tiek veikiančios? Taikant aptariamus kriteri-

jus *stricto sensu*, į nurodytą klausimą reikėtų atsakyti neigiamai, ypač jeigu būtų laikoma, kad direktyvos, kitaip negu reglamentai, savaime netampa sudėtinė valstybės narės teisinės sistemos dalimi, kai jos yra priimamos ir įsigalioja (Sutarties 249 str. 3 d.), o tai yra būtina prielaida tiesiogiai taikant ES teisės aktus³. Jeigu egzistuoja ETT precedentinėje praktikoje nustatytos sąlygos, kurioms esant teisės subjektai gali priverstinai įgyvendinti savo teises, numatytas direktyvoje, aptartų kriterijų pagrindu pirmiausia galima teigti, kad direktyvos nuostatos yra tiesiogiai *veikiančios*, bet ne *taikytinos*. Taip taikant nurodytas koncepcijas išlaikomas jų įgyvendinimo vientisumas, kartu sudaromos galimybės, kaip minėjo T. C. Hartley'is, diferencijuoti skirtingus ES teisės aktus pagal jų teisinę prigimtį, kuri yra įtvirtinta ES Sutarties 249 straipsnyje. Toks ES teisės tiesioginio taikymo ir jos veikimo koncepcijų atskyrimas kartu gali būti ir logiškai klaidingas, nes kyla klausimas, kaip direktyvos nuostatos gali būti tiesiogiai veikiančios, jeigu jos nėra tiesiogiai taikytinos, kai pastaroji sąlyga yra pirmosios prielaida. Todėl, siekiant atsakyti į klausimą, kiek racionali ir būtina minėtų koncepcijų diferenciacija, svarbu nagrinėti ETT praktiką, nes būtent jos pagrindu, autoriaus nuomone, galima spręsti apie tai, kiek ES teisės tiesioginio taikymo ir tiesioginio veikimo koncepcijos yra skirtingos, ar jų teisinė prigimtis yra netapati.

Nors teisinėje literatūroje aktyviai diskutuojama apie tai, kaip turi būti skiriamos ES teisės tiesioginio taikymo ir veikimo koncepcijos, ETT praktikoje šie skirtumai nepabrėžiami. Priešingai, Liuksemburgo teismas vartoja ES teisės „tiesioginio veikimo“ ir „taikymo“ sąvokas pakaitomis, neteikia teisinės reikšmės tam, ar šios sąvokos vartojamos, kai pasisakoma dėl reglamentų ar direktyvų nuostatų veikimo. Pavyzdžiui, *Fratelli Zerbone Snc* byloje ETT pirmiausia pakartojė įprastą nuostatą, kad tiesioginis reglamento taikymas reiškia, kad nereikia priimti jokių kitų nacionalinių teisės aktų, kad reglamento normos būtų įgyvendintos nacionalinėje teisėje. Vėliau teismas nurodė, kad valstybės narės privalo susilaikyti nuo bet kokių veiksmų, kurie ribotų tiesioginių reglamentų *veikimą* nacionalinėje teisėje [15]. Taigi ETT pirmiausia vartoja reglamento „tiesioginio taikymo“ terminą, o vėliau jį pakeičia „tiesioginio veikimo“ terminu. Kitoje – *Politi* – byloje ETT nurodė, kad dėl reglamentų teisinės prigimties ir ES teisės šaltinių sistemoje įgyvendinamos jų funkcijos „visi reglamentai yra tiesioginio veikimo“ [16]. *Butter – buying cruises* byloje ETT nurodė, kad direktyvos nuostatos yra tiesiogiai taikomos (bet ne *veikiančios*, kaip paprastai nurodoma teisės doktrinoje) [17]. Skirtumo tarp ES teisės tiesioginio taikymo ir tiesioginio veikimo koncepcijų neišvengia ir generalinis advokatas Geelhoedas, kuris vienoje iš pastarųjų savo nuomonių, analizuodamas reglamento (EB) 2200/96 [18, p. 1] nuostatų taikymo ir

³ Egzistuoja kelios nuomonės dėl direktyvų tapimo valstybės narės *corpus iuris*. Vieni autoriai teigia, kad direktyvos savaime tampa sudėtinė nacionalinės teisinės sistemos dalimi, kai yra priimamos ir įsigalioja. Kiti autoriai laikosi priešingos nuomonės. Plačiau žr. Prechal S. *Directives in EC Law*, Second, Completely Revised Edition, 2005; P. 93.

veikimo nacionalinėje teisėje prielaidas, vartoja „reglamentų tiesioginio veikimo doktrinos“ terminą, o vėliau nurodo, kad minėto reglamento 3 straipsnio normos yra tiesioginio veikimo. Be to, generalinis advokatas, konstatuodamas, dėl kokių klausimų ETT turi priimti preliminarų nutarimą, nurodo, kad nagrinėjamoje byloje turi būti sprendžiama ir tai, ar reglamentu „gali būti įtvirtinamos juridinių ir fizinių asmenų tiesiogiai veikiančios (angl. *directly effective*) viešosios teisės pareigos“ [19]. ES teisės tiesioginio taikymo ir tiesioginio veikimo koncepcijų neišskiria ir generalinis advokatas Darmonas, kuris *Commission v. Italy* byloje nurodė, kad, esant ETT praktikoje nurodytoms sąlygoms, reglamento nuostatos gali būti tiesioginio veikimo [20]. Taigi ir ETT, ir generaliniai advokatai ES teisės tiesioginio taikymo ir jos veikimo koncepcijas tapatina, ypač tais atvejais, kai argumentuojama dėl konkrečių ES teisės aktu suteikiamų subjektinių teisių. Atsižvelgdami į tai kai kurie autoriai (R. H. Lauwaarsas) nurodo, kad ES teisės tiesioginio taikymo ir jos veikimo koncepcijų skyrimas yra betikslis: jeigu šių koncepcijų atribojimas yra grindžiamas teisės subjekto *locus standi*, kylančio iš tokio akto, buvimu, tai ir reglamentai, ir direktyvos gali būti teisių šaltiniai, o tai panaikina ribą, skiriančią minėtas koncepcijas [21, p. 14]. Pragmatiniais argumentais nurodyta nuomonę grindžia P. Craigas ir G. De Burcas, kurie nurodo, kad netikslinga absoliutinti šias doktrinas ir dirbtinai jas išskirti, jeigu ETT neteikia tam teisinės reikšmės ir vartoja minėtus terminus sinonimiškai [22, p. 227–228].

Tų autorių, kurie palaiko ES teisės tiesioginio taikymo ir jos tiesioginio veikimo koncepcijų išskyrimą, argumentai yra pakankamai racionalūs, bet, šios publikacijos autoriaus nuomone, nurodytų koncepcijų skyrimas yra netikslingas, kita vertus – kvestionuotinas teisiniu požiūriu. Galima sutikti su nuomone tų autorių, kurie pirmiausia pabrėžia ETT vartojamą terminiją ir teigia, kad jeigu teismas *ex officio* neišskiria šių doktrinų, tai nėra pagrindo jų dirbtinai diferencijuoti. Tokiam argumentui galima pritarti pirmiausia įvertinant konstitucinę ETT funkciją užtikrinti, kad aiškinant ir taikant ES Sutartį būtų laikomasi teisės (ES Sutarties 220 str.). Minėtų koncepcijų skyrimas gali būti laikomas dirbtiniu, nes ES institucija, kuri turi išimtinę prerogatyvą oficialiai aiškinti ES teisę, šių koncepcijų nediferencijuoja. Kita vertus, minėtų doktrinų išskyrimas gali būti kvestionuojamas teisiniu aspektu, remiantis nuostata, kad ETT visada preciziškai formuluoja tam tikrų doktrinų pavadinimus, jeigu joms yra suteikiama specifinė teisinė reikšmė, ir taip pat tiksliai jas taiko praktikoje, todėl dėl dirbtinės analizuojamų koncepcijų diferenciacijos pastarosios tampa nelygiavertės kitoms doktrinoms, kurias ETT pagrindžia savo praktikoje. Pažymėtina, kad teismas, formuluodamas tam tikras doktrinas, suteikia joms teorinę ir praktinę reikšmę, todėl jos taikomos nuosekliai, laikantis nustatytų sąlygų ir kriterijų. Pavyzdžiui galima laikyti ir ES tiesioginio veikimo koncepciją, kurios tikslūs kriterijai suformuluoti *Van Gend en Loos* precedente (ES teisės norma turi būti aiški ir tiksli, be papildomų sąlygų, susijusių su jos tolesniu įgyvendini-

mu nacionalinėje teisėje). Taigi teismas įtvirtino baigtinį ir komuliatyvinį nurodytų sąlygų sąrašą, kuris tiksliai taikomas praktikoje. Kitas pavyzdys yra daugelis ETT pagrįstų koncepcijų, kurios taikomos užtikrinant laisvą prekių judėjimą. Antai valstybės narės taikomos priemonės sąlygojamo efekto (angl. *effect based test*) arba patekimo į rinką (angl. *access to the market test*) testai yra aiškiai apibrėžti daugelyje bylų⁴, ir tiek teismo terminija, tiek ir šias koncepcijas identifikuojantys požymiai yra taikomi praktikoje nuosekliai, tikslingai, nediferencijuojant ES teisę taikant vartojamų svarbių terminų. Todėl, jeigu vienu atveju būtų reikalaujama tiksliai laikytis ETT nustatytų sąlygų ir jas įtvirtinančių koncepcijų, apibūdintų konkrečiais pavadinimais, o kitu atveju būtų leidžiama ETT suformuluotas doktrinas įvardinti skirtingai, kiltų grėsmė unifikuotai taikyti ES teisę ir ją efektyviai įgyvendinti. Be to, nebūtų aišku, kuo vienos doktrinos (tos, kurias galima įvardinti keleriopai) „viršesnės“ už kitas koncepcijas (kurios yra aiškiai pavadintos, o jų turinį atspindi konkrečios sąlygos). Todėl, autoriaus nuomone, jeigu ETT nediferencijuoja ES tiesioginio taikymo bei jos veikimo terminų ir neišskiria šių doktrinų kaip skirtingų ES teisės darinių, nevertėtų vadovautis išimtinai doktrininiu interesu, siekiant pagrįsti skirtingą nagrinjamų koncepcijų teisinę prigimtį.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad praktiškai įgyvendinant minėtus argumentus Lietuvos teismų praktikoje didelės reikšmės turi Lietuvos Respublikos konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ (toliau – konstitucinis aktas) 2 straipsnio nuostatos, kuriose nurodyta, kad „Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai“ [23]. Ką reiškia Lietuvos įstatymų leidėjo pateikiama formuluotė „normos taikomos tiesiogiai“? Kodėl neminima ES teisės tiesioginio veikimo alternatyva? Ar remiantis Lietuvos nacionaline teise gali būti diferencijuojamos minėtos koncepcijos? Atsakymai į pastaruosius klausimus gali būti grindžiami anksčiau minėtais teisiniais argumentais. Lietuvos įstatymų leidėjas negali savarankiškai diferencijuoti analizuojamų koncepcijų arba suteikti joms kitokią teisinę reikšmę negu yra nustatęs ETT, nes tai prieštarautų ES teisės viršenybės principui⁵. Todėl galima manyti, kad Lietuvos įstatymų leidėjas, vartodamas ES teisės „tiesioginio taikymo“ terminą, paprasčiausiai jį laikė sinonimu ES teisės „tiesioginio veikimo“ terminui ir papildomai pastarojo neįtvirtino konstituciniame akte, nes ETT, kaip minėta, taip pat vartoja minėtus terminus pakaitomis. Kita vertus, teigti, kad Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas yra linkęs analizuojamas koncepcijas laikyti skirtingomis, yra nelogiška, nes tokiu atveju turė-

⁴ Žr. bylas C-24/68, *Commission v. Italy*, [1969] ECR 193; C-2, 3/69, *Social Fonds voor de Diamantarbeiders v. SA Ch Brachfeld & Sons*, [1969] CMLR 335; C-87/75, *Bresciani v. Amministrazione Italiana delle Finanze*, [1976] ECR 129.

⁵ Žr. bylą C 6/64, *Cost v. ENEL*, [1964] ECR 585, 593 ir Craig, Paul, De Burca, Grainne, *EU Law. Text, Cases and Materials*, 3rd edition. – Oxford University Press, 2003. P. 278–279.

tų būti laikoma, kad konstituciniu aktu sudaromos prielaidos tik tiesiogiai taikyti Lietuvoje ES sutartis, reglamentus bei sprendimus, tačiau ignoruojamas direktyvų tiesioginis veikimas (nes jos būtų laikomos tiesiogiai veikiančiomis, o ne taikomomis), o tai neleistina, atsižvelgiant į ETT praktiką. Kitaip tariant, įstatymų leidėjas negalėtų riboti pavienių ES teisės aktų tiesioginio veikimo Lietuvos jurisdikcijoje, kai ETT aiškiai įtvirtino tokių ES teisės šaltinių (pavyzdžiui, direktyvų) tiesioginį veikimą esant atitinkamoms sąlygoms. Todėl turėtų būti laikoma, kad vis dėlto konstitucinio akto 2 straipsnyje vartojamas ES teisės tiesioginio taikymo terminas kartu reiškia ir ES teisės tiesioginį veikimą. Panaši nuomonė teikiama ir Lietuvos teisinėje literatūroje, kurioje nurodoma, kad tiek ES teisės tiesioginis taikymas, tiek ir jos tiesioginis veikimas yra įtvirtinti minėto teisės akto 2 straipsnyje [4, p. 27]. Vis dėlto vertėtų paminėti, kad Lietuvos įstatymų leidėjui derėjo tiksliau formuluoti konstitucinio akto nuostatas ir numatyti, kad ES teisės normos taikomos ir veikia tiesiogiai. Taip būtų išvengta galimų teisinio kvalifikavimo, teisės aiškinimo ir taikymo klaidų.

Atsižvelgiant į tai, kas nurodyta, galima daryti išvadą, kad nurodyti terminai Lietuvos teismų praktikoje galėtų būti vartojami sinonimiškai, taikant ES teisės aktus subjektinėms teisėms tiesiogiai įgyvendinti ir apginti.

2. ES TEISĖS TIESIOGINIO TAIKymo IR VEIKIMO SĄLYGOS

Minėtas *Van Gend en Loos* precedentas yra reikšmingas ES teisės mokslui ir praktikai tuo, kad juo buvo suformuluotos ir, kaip teisingai pastebėjo G. Bebras, pagrįstos teisinės ES teisės tiesioginio taikymo ir veikimo doktrinos įgyvendinimo prielaidos [24, p. 582]. Šiandien net neverta diskutuoti, kokia yra ES teisės tiesioginio veikimo sąlygų reikšmė, kokios jos yra ir ar šios sąlygos yra būtinos bei privalomos siekiant tiesiogiai taikyti ES teisės nuostatas. Nuo pat šių sąlygų nustatymo *Van Gend en Loos* precedentu yra aišku, kad šių sąlygų sąrašas baigtinis ir jos yra privalomos kiekvienu atveju sprendžiant, ar ES teisės norma gali būti remiamasi įgyvendinant savo subjektinę teisę arba ją ginant nacionaliniame teisme. T. C. Hartley'is pažymi, kad ES teisės tiesioginio veikimo sąlygos yra tarpusavyje tarpiai susijusios, todėl net tais atvejais, kai komentuojama viena iš sąlygų, tapatūs komentarai iš esmės gali būti taikomi ir likusioms sąlygoms [7, p. 191]. Taigi, kad ES teisės norma galėtų būti taikoma tiesiogiai ir laikoma tiesiogiai veikiančia, ji turi būti:

- 1) aiški ir tiksli;
- 2) besąlyginė;
- 3) jos veikimas turi būti nepriklausomas nuo tolesnių ES arba valstybės narės institucijų veiksmų ar priimamų teisės aktų.

ES teisės normos tiesioginiam taikymui keliamas aiškumo ir tikslumo reikalavimas yra pakankamai konkretus, tačiau tai nesudaro prielaidų teigti, kad ES teisės taikymo praktikoje visais atvejais yra paprasta nustatyti,

kada teisės norma yra aiški ir tiksli, o kada – ne. Taip yra todėl, kad pirmiausia pats ETT ne visada nuosekliai tiria, ar konkrečios ES teisės normos yra aiškios ir tikslios. Daugelyje bylų teismas tiesiog apsiriboja nuoroda, kad ES teisės norma yra aiški ir tiksli, todėl ji yra tiesiogiai veikianči ir taikoma⁶. Kita vertus, galima sutikti su J. Steineriu, L. Woodsu ir Ch. Twigg-Flesneriu, kurie nurodo, kad ir pačios ES teisės normos ne visais atvejais yra tokios aiškios ir tikslios, kad galėtų būti taip apibūdinamos. Tačiau ETT, siekdamas efektyvaus ES teisės taikymo ir jos veikimo, taiko analizuojamas sąlygas abstrakčiai ir teigia, kad tam tikros nuostatos gali būti tiesiogiai veikiančios ir taikomos [25, p. 91]. Šiai nuomonei pritaria ir S. Prechal, kuri teigia, kad aiškumo ir tikslumo sąlygos praktikoje dažniau taikomos vadovaujantis pragmatizmu negu precizišku analizuojamų sąlygų tyrimu ir siekiu nustatyti, ar jos iš tikrųjų egzistuoja kiekvienu atveju, kai sprendžiamas pakankamai aiškios ES teisės normos tiesioginio taikymo ir veikimo klausimas [14, p. 243]. Pastarosios nuomonės atitinka ES teisės taikymo praktiką. Antai generalinis advokatas Van Grevenas *H. J. Banks & Co. Ltd v British Coal Corporation* byloje nurodė, kad Liuksemburgo teismas beveik visada pateikia plečiamąjį analizuojamų sąlygų aiškinimą. Generalinio advokato nuomone, net ir tais atvejais, kai valstybėms narėms suteikiamos bent kelios alternatyvos, kaip įgyvendinti ES direktyvos nuostatas nacionalinėje teisėje, ETT mano, kad nėra kliūčių tam tikras ES teisės normas laikyti tiesiogiai veikiančiomis ir taikomomis [26]. ETT laikosi nuostatos, kad ES teisės norma yra aiški ir tiksli, jeigu vien remiantis ES teisės akto normomis yra reali galimybė identifikuoti subjektiškas teises, kurias šios nuostatos įtvirtina, ir šių teisių turinį [27]. Todėl generalinis advokatas Van Grevenas padarė teisingą išvadą, kad remiantis nurodyta Liuksemburgo teismo jurisprudencija ES teisės tiesioginio veikimo „testą“ taikyti tapo paprasta: pakanka nustatyti, kad nacionalinis teismas iš esmės galėtų pritaikyti ES teisę *konkrečioje byloje*, ir to gana, kad ES teisės norma būtų laikoma tiesiogiai veikiančia. Generalinis advokatas konstatuoja, kad visų ES teisės tiesioginiam taikymui būtinų sąlygų, įskaitant ES teisės normos aiškumo ir tikslumo reikalavimus, svarbą kiekvienu konkrečiu atveju lemia ne tiek šias sąlygas apibūdinančių kriterijų pritaikymo galimybių tyrimas, kiek praktinė galimybė nustatyti, ką reglamentuoja ES teisės norma ir ar ji gali būti pritaikoma konkrečioje byloje, kurią nagrinėja nacionalinis teismas [28]. Tokia nuomonė yra racionali, nes ji išreiškia bendrą ES teisės veiksmingumo idėją, kuria yra grindžiama ES teisės taikymo praktika. Analizuojant, kiek ES teisės norma yra aiški ir tiksli, pirmiausia vertėtų įvertinti tos normos praktinį pritaikomumą, įvertinti, koks yra tokios nuostatos reguliavimo objektas ir dalykas, nustatyti, ar taikant konkrečią ES teisės normą būtų nustatomos teisės ar pareigos tam tikram sub-

⁶ Žr. bylas C-8/81, *Becker v Finanzamt Muenster-Innenstadt*, [1982] ECR 53; C-297/89, *Ryborg*, [1991] ECR I-1943; C-19/90 ir C-20/90, *Karella ir Karellas*, [1991] ECR I-2691; C-345/89, *Stoeckel*, [1991] ECR I-4047, C-381/89, *Syndesmos*, [1992] ECR I-2111; C-200/90, *Dansk Denkavit*, [1992] ECR I-2217.

jektui ir galiausiai atsakyti į klausimą, ar tokia norma būtų galima remtis nacionaliniame teisme ginant savo pažeistą teisę. Toks analitinis procesas padėtų kiekvienu konkrečiu atveju nustatyti, ar ES teisės nuostata yra aiški ir tiksli. Pažymėtina, kad teisės doktrinoje iš esmės taip pat aiškinamos ES teisės normų aiškumo ir tikslumo sąlygos. C. W. A. Timmermanas nurodo, kad ES teisės norma gali būti laikoma tiksli, jeigu nacionalinis teismas, nagrinėdamas *konkrečią* bylą, gali ES teisės normą pritaikyti *konkrečioms* bylos faktinėms aplinkybėms ir taip pat patenkinti vienos iš ginčo šalių reikalavimus [29, p. 533]. Kitaip tariant, ES teisės norma yra tiksli, tuo pačiu ir aiški, jeigu remiantis ja galima nustatyti teisės subjekto teisių (kai kuriais atvejais – pareigų) turinį. Tą patį nurodė ir Pirmosios instancijos teismas *Petrie v. ALLS I/CDFL* byloje [30].

P. Pescatore'is vienoje iš klasikinių mokslinių publikacijų nurodė, kad kiekvienu konkrečiu atveju nesudėtinga nustatyti, ar ES teisės norma yra besąlyginė. Mokslininko nuomone, kaskart būtina atsakyti į klausimą, ar kompetentinga valstybės narės ar ES institucija turi diskrecijos teisę arba prerogatyvą patvirtinti arba nustatyti priemones, kuriomis būtų įgyvendinamos ES teisės nuostatos nacionalinėje teisėje [1, p. 174–17]. Teisės doktrinoje išskiriami keli kriterijai, kuriais remiantis nustatoma, ar ES teisės norma yra sąlyginė [14, p. 243]. Pirma, ES teisės norma yra sąlyginė, jeigu ją įgyvendinti nustatytas terminas. Pastarųjų atvejų pavyzdžių praktikoje yra daug, nes dažniausiai ES direktyvos privalo būti perkeltos į nacionalinę teisę per tam tikrą nurodytą laiką. Tokiais atvejais manoma, kad direktyvos normos yra sąlyginės nepriklausomai nuo to, kad jos yra aiškios ir tikslios, nes jų įdiegimo į nacionalinę teisę terminas dar nebūna pasibaigęs. Antra, laikoma, kad ES teisės norma yra sąlyginė, jeigu jos taikymas yra susijęs su tam tikromis sąlygomis, kurių nustatymas priklauso nuo valstybės narės arba ES kompetentingos institucijos diskrecijos. Pavyzdžiui, *Carpaneto I* byloje generalinis advokatas Mischo'as nurodė, kad ES šeštosios PVM mokesčio direktyvos nuostata „esminis konkurencijos iškreipimas“ sudaro teisines prielaidas nacionalinėms valstybių narių kompetentingoms institucijoms spręsti, ar konkrečiais atvejais egzistuoja sąlygos, kurioms esant yra galimybė konstatuoti minėtus rinkos dalyvių konkurencijos apribojimus. Generalinis advokatas teigė, kad tokia nuostata negali būti laikoma besąlygine [31]. Tos pačios nuomonės laikėsi ir ETT [32]. Vertėtų pažymėti, kad tokiais atvejais ES teisės norma laikoma sąlygine ne todėl, kad tam tikra kompetentinga institucija privalo priimti atitinkamus teisės aktus šiai normai įgyvendinti, bet todėl, kad tokiai institucijai yra paliekama teisė, o kai kuriais atvejais ir pareiga vertinti tam tikras sąlygas ir, taikant konkrečias ES ir nacionalinės teisės nuostatas, nustatyti, ar egzistuoja konkretūs juridiniai faktai.

Vertinant, ar ES teisės norma yra besąlyginė, daug dėmesio skiriama valstybės narės arba ES kompetentingos institucijos realizuojamos diskrecijos klausimui. S. Prechal teisingai teigė, kad ne visais atvejais aišku, ar ES teisės norma yra besąlyginė tais atvejais, kai ji nustato valstybės narės arba tam tikros institucijos diskrecijos

teisę, susijusią su tokios normos taikymu arba įgyvendinimu [14, p. 248]. Teisės doktrinoje teigiama, kad tam tikrų institucijų diskrecija yra šių institucijų teisėta galimybė pasirinkti vieną ar kelias galimas veikimo formas priimant ir įgyvendinant atitinkamus sprendimus [29, p. 540], tačiau yra praktinė problema, nes nepakanka atsakyti į klausimą, ar tam tikra kompetentingos institucijos diskrecija egzistuoja ar ne, siekiant išsiaiškinti, ar konkreti ES teisės norma yra tiesiogiai veikianti ir taikoma. Tam tikro laipsnio minėtų institucijų diskrecijos įtvirtinimas ES teisės aktuose *ipso facto* nereiškia, kad ES teisės norma yra sąlyginė ir todėl negali būti taikoma ir veikianti tiesiogiai. ETT formuojama ES teisės aiškinimo ir taikymo praktika sudaro prielaidas teigti, kad galimos diskrecijos lygis yra ES teisės normos aiškinimo ir taikymo klausimas, priklausomai nuo konkrečios institucijos diskrecijos laipsnio ES teisės norma gali būti sąlyginė arba besąlyginė. *Faccini Dori* [33], *Simap* [34] ir kitose bylose ETT nurodė, kad ES teisės norma gali būti laikoma besąlygine nepaisant nustatytos valstybės narės tam tikro lygio diskrecijos, jeigu yra galimybių identifikuoti privačių asmenų subjektines teises, reglamentuojamas tam tikru ES teisės aktu. Tuo tarpu *Rieser* [35] ir *Garehveran* [36] bylose Liuksemburgo teismas konstatavo, kad tais atvejais, kai reglamentuojama ES teisės taikymo ir jos įgyvendinimo kompetentingos institucijos diskrecijos teisė yra pernelyg plati, ES teisės norma turi būti laikoma sąlygine ir todėl negali būti nei taikoma, nei veikianti tiesiogiai. Taigi tam tikros institucijos arba valstybės narės diskrecijos teisės turinys yra vertinamasis kriterijus, kurį kiekvienu atveju turėtų vertinti nacionalinis teismas arba subjektas, taikantis ES teisės normas konkrečiu atveju. Pagrindinis kriterijus, kuriuo vertėtų remtis nustatant, ar ES teisės norma gali ir turi būti taikoma tiesiogiai, yra asmenims suteikiamų teisių pobūdis, taip pat galimybė apskritai nuspręsti, ar ES teisės norma įtvirtina tam tikras teises, kurios gali būti ginamos remiantis ja, nepaisant numatytos valstybės narės arba jos institucijos diskrecijos teisės.

Kad ES teisės norma galėtų būti tiesiogiai taikoma ir veikianti, jos taikymas neturi priklausyti nuo valstybės narės institucijų veiksmų ar priimamų teisės aktų, kuriais tokia norma turi būti perkeliama į nacionalinę teisę. Pavyzdžiui, dažniausiai ES direktyvų normos negali būti laikomos tiesiogiai veikiančiomis ir taikytinomis, nes nebūna praėjęs laikas, per kurį valstybės narės privalo notifikuoti šiuos ES teisės aktus. Aptariamas kriterijus gali būti sąlyginis, nes paprastai valstybės narės neveikimas nepriimant tam tikrų teisės aktų per nustatytą terminą, jeigu jų priėmimas yra būtinas ir numatytas ES direktyvoje, sudaro prielaidas taikyti ES teisės normą tiesiogiai, jeigu egzistuoja anksčiau aptartos ES teisės normos tiesioginio veikimo ir taikymo sąlygos.

3. ES TEISĖS TIESIOGINIO VEIKIMO DOKTRINOS REIKŠMĖ

ES teisės tiesioginio veikimo doktrinos praktinę ir conceptualią reikšmę taikliai pateikė J. Weileris, kuris

nurodė, kad „šios doktrinos reikšmė yra daugialypė. ETT pakeitė įprastą tarptautinės viešosios teisės prizmę, pagal kurią teisinės prievolės yra į rezultatą orientuotos, kurių adresatai yra valstybės. [...] Praktiškai tiesioginio veikimo doktrina reiškia, kad valstybės narės, pažeidusios ES nustatytus įpareigojimus, negali pakeisti ginčo nagrinėjimo vietas į tarpvalstybinį arba ES lygmenį. Prieš jas gali būti pateikiami ieškiniai jų pačių teismuose pagal nacionalinės teisės nustatytą tvarką. Privatūs asmenys iš esmės konkrečiose bylose [...] tapo pagrindiniais ES teisės vieningo taikymo Europoje „saugotojais“ [37, p. 2413–2414]. *Van Gend en Loos* ir kitais ETT suformuluotais teisiniais precedentais, kuriais buvo plėtojama ES teisės tiesioginio veikimo doktrina ją taikant pavieniams antriniamis ES teisės šaltiniams ir jų veikimui nacionalinėse jurisdikcijose, buvo siekta užtikrinti ES teisės efektyvumo principo įgyvendinimą. Šiuo metu nekyla abejonių, kad, nesant ES teisės tiesioginio veikimo doktrinos pagrindų ir gausios šios koncepcijos taikymo praktikos ES teritorijoje, pati ES teisė būtų ne tokia veiksminga kaip šiuo metu. Vertėtų pritarti E. F. Hintono nuomonei, kuris teigia, kad, jeigu ES teisė ir jos veikimas būtų grindžiamas tik abipusiškumo ir tautų tarpusavio pagarbos principais, valstybės narės tikrai galėtų išvengti vykdyti esmines jų pareigas, nors būtent nuo to priklausoma, kaip veiks vieninga ES rinka [38, p. 314]. Būtų teisinga teigti, kad ES teisės tiesioginio veikimo doktrina užtikrina pačios ES teisės efektyvumą. Kita vertus, kaip teisingai pastebėjo J. Steineris, ES teisės tiesioginio veikimo koncepcija yra įrankis, kuriuo gali būti sudaromos prielaidos netaikyti nacionalinės teisės nuostatų, jeigu jos prieštarauja ES teisei [39, p. 4]. Plėtodamas pastarąją idėją S. Weatherillis nurodo, kad egzistuoja dviejų dalių (angl. *dual vigilance*) ES teisės įgyvendinimo kontrolės mechanizmas. Autorius nurodo, kad viena iš tokių dalių yra ES Komisijos arba valstybės narės galimybė apskusti kitos valstybės narės veiksmus, jeigu jais pažeidžiama ES teisė. Tokiu būdu valstybės narės veiksmai kontroliuojami *ES lygiu*. Tuo tarpu ES teisės tiesioginio veikimo doktrina suponuoja galimybę kontroliuoti valstybės narės veiksmus *nacionaliniu lygiu*, nes, kaip minėta, teisės subjektai turi teisę ginčyti valstybės narės veiksmus remdamiesi ES teise jos nacionaliniuose teismuose [40, p. 99–118]. Galima teigti, kad ES teisės tiesioginio veikimo doktrina yra ypač reikšminga, nes užtikrina ES teisės subjektams galimybę veiksmingai ginti savo pažeistas teises nacionaliniuose teismuose.

Per kelerius metus po to, kai Lietuva įstojo į ES ir mūsų valstybės teisinės sistemos sudėtine dalimi tapo ES teisė, nėra daug teismų praktikos, rodančios tiesioginį ES teisės veikimą ir taikymą Lietuvoje. Galima pasitebėti, kad nacionaliniai teismai, nagrinėdami bylas, nėra linkę spręsti ES teisės tiesioginio veikimo ir jos taikymo prielaidų egzistavimo klausimų. Paprastai Lietuvos teismai labiau linkę teikti nuorodas į ES teisės aktus, negu jais remtis ir tiesiogiai grįsti priimamus sprendimus bei kitus procesinius dokumentus. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas byloje *Unilever N.V. v. UAB „Varta“*, aiškindamas Lietuvos Respublikos pre-

kių ženklų įstatymo 5 straipsnio nuostatas, nurodė, kad tapačios normos yra įtvirtintos ir ES direktyvos 89/104/EEB 2 straipsnyje ir ES reglamento Nr. 40/94 4 straipsnyje [41, p. 44], tačiau teismas nevertino, ar minėtų ES teisės aktų nuostatos atitinka ES teisės tiesioginio veikimo doktrinos sąlygas ir ar buvo galima nagrinėjamoje civilinėje byloje remtis, pavyzdžiui, ES direktyvos nuostatomis vertikalčiai. Panašių tendencijų yra ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje, kuris savo sprendimus gana dažnai grindžia nacionalinės teisės normomis, nors gali tiesiogiai remtis ES teisės aktų normomis⁷. Nors pastarieji pavyzdžiai iliustruoja Lietuvos teismų formuojamą pozityvią praktiką, kuria teismai skatinami atsižvelgti į ES teisės normas ir ETT praktiką, vis dėlto turėtų būti žengiami toliau ir vertinama, ar ES teisės aktų nuostatos gali būti taikomos tiesiogiai, jeigu gali, tai reikėtų remtis tokiomis normomis tenkinant arba atmetant pareikštus ieškinius ir skundus. Kitaip tariant, Lietuvos teismai turėtų aktyviau užtikrinti teisės subjektų teisių gynimą, jeigu pastarąjį laiduoja ES teisės normos.

IŠVADOS

Remiantis atlikta analize, galima daryti tokias išvadas:

1. ES teisės tiesioginio veikimo doktrina yra neatšiejama veiksmingo ES teisės veikimo prielaida. Ši doktrina yra svarbi užtikrinant subjektinių teisių gynimą, jeigu jos yra įtvirtintos ES teisės aktuose. Būtent ES teisės tiesioginio veikimo koncepcijos pagrindu sudaromos galimybės teisės subjektams kvestionuoti valstybių narių veiksmus ir juos ginčyti nacionaliniuose teismuose remiantis ES teise.

2. Nors teisės doktrinoje nėra bendros nuomonės dėl to, ar ES teisės tiesioginio veikimo ir jos tiesioginio taikymo koncepcijos yra tapačios, remiantis ETT praktika ES teisės tiesioginio veikimo ir jos taikymo terminai gali būti vartojami kaip sinonimai. Skirtingos teisinės reikšmės suteikimas minėtiems terminams neturi praktinės reikšmės esant dabartinei ETT praktikai.

3. ETT nustatė konkrečias ES teisės tiesioginio veikimo sąlygas, tačiau dėl neaiškių ES teisės aktų nuostatų ir jų gramatinės formuluotės ne visada paprasta nustatyti, ar ES teisės akto normos šias sąlygas atitinka, todėl nacionaliniai teismai kiekvienu konkrečiu atveju privalo *ex officio* spręsti dėl konkrečios ES teisės normos turinio ir nustatyti, ar konkreči nuostata įtvirtina subjektinę teisę, kurią galima apginti konkrečioje byloje priimant tam tikrą procesinį sprendimą remiantis ES teise.

4. Lietuvos teismų praktikoje kol kas retai tiesiogiai remiamasi ES teise. Dažniau teikiamas nuorodos į ES teisės aktus, ETT praktiką ir galiausiai pagal tai formuluojamos nacionalinių teisės aktų aiškinimo ir taikymo taisyklės. Tokia praktika yra ES teisės tiesioginio

⁷ Žr., pavyzdžiui, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2006 m. spalio 13 d. sprendimą administracinėje byloje *Lietuvos galvijų veisėjų asociacija v. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija*, administracinė byla Nr. A⁴-1209/2006.

veikimo ir jos taikymo Lietuvoje pradžia, tačiau nepakankama, kad būtų galima veiksmingai įgyvendinti ES teisės nuostatomis įtvirtintas asmenų teises. Lietuvos teismai kiekvienu konkrečiu atveju turėtų vertinti, ar ES teisės normos gali būti taikomos tiesiogiai ir jomis motyvuoti procesinius sprendimus, jeigu egzistuoja ES teisėje nustatytos jos tiesioginio veikimo ir taikymo sąlygos.

LITERATŪRA

1. **Pescatore P.** The Doctrine of „Direct Effect“: An Infant Disease of Community Law, (1983) 2 E.L.Rev. P. 155.
2. **Edward D.** Direct Effect – Myth, Mess or Mystery? // <http://www.amicuria.eu/library/edward_direct-effect.pdf>.
3. **Foster N. G.** Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community, Blackstone’s EC Legislation 2002 / 2003, 13th edition. – Oxford University Press, 2002.
4. **Jarukaitis I.** Adoption of the Third Constitutional Act and its Impact on National Constitutional System // Teisė. 2006. T. 60.
5. Byla C-34/73, Variola v. Amministrazione delle Finanze, [1973] ECR 981.
6. Byla C-403/98, Azienda Agricola Monte Arcosu v. Regione Autonoma della Sardegna, [2001] ECR I-103.
7. **Hartley T. C.** The Foundations of European Community Law. An Introduction to Constitutional and Administrative Law of the European Community, 4th edition. – Oxford University Press, 1998.
8. **Kaptein P. J. G.** Ver Loren van Themaat P. Introduction to the Law of the European Communities. 3rd edition. – Kluwer Law International, 1998.
9. **Winter J. A.** Direct Applicability and Direct Effect: Two Distinct and Different Concepts in Community Law, (1972) CMLRev.
10. **Edward D.** Direct Effect – Myth, Mess or Mystery? // <http://www.amicuria.eu/library/edward_direct-effect.pdf>.
11. Byla C-31/74, Filippo Galli, [1975] ECR 00047.
12. Byla C-131/79, Regina v Secretary of State for Home Affairs, ex parte Mario Santillo, [1980] ECR 00213.
13. Byla C-41/74, Van Duyn v. Home Office, [1974] ECR 1337.
14. **Prechal S.** Directives in EC Law, Second, Completely Revised Edition, 2005.
15. Byla C-94/77, Fratelli Zerbone Snc v Amministrazione delle finanze dello Stato, [1978] ECR 00099.
16. Byla C-43/71, Politi v. Italy, [1971] ECR 1039.
17. Byla C-158/80, Rewe-Handelsgesellschaft Nord mbH et Rewe-Markt Steffen v Hauptzollamt Kiel, [1981] ECR 01805.
18. Council Regulation (EC) No. 2200/96 of 28 October 1996 on the common organisation of the market in the fruit vegetables, OJ 1996 L 297.
19. Generalinio advokato Geelhoedo nuomonė byloje C-253/00 Antonio Muñoz y Cia SA and Superior Fruiticola SA v Frumar Ltd and Redbridge Produce Marketing Ltd., [2002] ECR I-07289.
20. Generalinio advokato Darmono nuomonė byloje C-119/92, Commission of the European Communities v Italian Republic, [1994] ECR I-00393.
21. **Lauwaars R. H.** Lawfulness and legal force of community decisions: some considerations on the binding decisions which the Council and the Commission can take by virtue of the Treaty establishing the European economic community. – Leiden: Sijthoff, 1973.
22. **Craig P., De Burca G.** EU Law. Text, Cases and Materials, 3rd edition. – Oxford University Press, 2003.
23. **Lietuvos Respublikos** Konstitucijos papildymo konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 2004. Nr. 111-4123.
24. **Bebr G.** Development of Judicial Control of the European Communities. – Martinus Hijhoff Publishers, 1981.
25. **Steiner J., Woods L. Twigg-Flesner Ch.** Textbook on EC Law, 8th edition. – Oxford University Press, 2003.
26. Generalinio advokato Van Greveno nuomonė byloje C-128/92, H. J. Banks & Co. Ltd v British Coal Corporation, [1994] ECR I-01209.
27. Bylos C-6/90 and 9/90 Francovich v Italian Republic, [1991] ECR I-5357. Byla C-271/91 Marshall v Southampton and South West Hampshire Area Health Authority, [1993] ECR I-4367.
28. Generalinio advokato Van Greveno nuomonė byloje C-128/92, H. J. Banks & Co. Ltd v British Coal Corporation, [1994] ECR I-01209.
29. Timmermans, C. W. A. Directives: Their Effect Within the National Legal Systems, (1979) CML Rev.
30. Byla T-191/99, Petrie v. ALLS I/CDFL, [2001] ECR II – 3677.
31. Generalinio advokato nuomonė byloje C-231/87 ir 129/88, Ufficio distrettuale delle imposte dirette di Fiorenzuola d’Arda and others v Comune di Carpaneto Piacentino and others, [1989] ECR I-03233.
32. Bylos C-231/87 ir 129/88, Ufficio distrettuale delle imposte dirette di Fiorenzuola d’Arda and others v Comune di Carpaneto Piacentino and others, [1989] ECR I-03233.
33. Byla C-91/92, *Faccini Dori*, [1994] ECR I-3325.
34. Byla C-303/98, Sindicato de Médicos de Asistencia Pública (Simap) v Conselleria de Sanidad y Consumo de la Generalidad Valenciana, [2000] ECR I-07963.
35. Byla C-157/02, Rieser Internationale Transporte GmbH v Autobahnen- und Schnellstraßen-Finanzierungs- AG (Asfinag), [2004] ECR I-0000.
36. Byla C-441/99, Riksskatteverket v Soghra Gharehveran, [2001] ECR I-7687.
37. **Weiler J. H.** The Transformation of Europe, 100 Yale L.J. (1991).
38. **Hinton E. F.** Strengthening the Effectiveness of Community Law: Direct Effect, Article 5 EC and the European Court of Justice, (1999) International Law and Politics. Vol. 37.
39. **Steiner J.** From Direct Effects to *Francovich*: Shifting Means of Enforcement of Community Law, (1993) 18 Eur. L. Rev.
40. **Weatherill S.** Cases and Materials on EU Law, 7th edition. – Oxford University Press, 2006.
41. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 23 d. nutartis c. b. *Unilver N. V. v. UAB „Varta“*, civilinė byla Nr. 3K-3-150/2005 // Teismų praktika. 2006. Nr. 24.

DIRECT EFFECT AND APPLICATION OF EUROPEAN COMMUNITY LAW: TWO DISTINCT PARTS OF THE SAME DOCTRINE?

Deividas Soloveičikas*

Mykolas Romeris University

S u m m a r y

This article examines the classic dilemma of direct effect of EC law. The author contends that there is no need for separation of concepts of direct effect and application of EC law. However, the author analyses the main legal and theoretical trends, current case-law of ECJ concerning the subject and makes the conclusion that still there is some rationale for making of at least theoretical distinction between the mentioned terms.

The present publication also encapsulates the research on the conditions of direct effect of EC law and their application in national practice. The author makes a research of each condition by analysing the pragmatic possibilities of its implementation. Moreover, the author examines the peculiarities of introduction of the doctrine into Lithuanian case-law. It is contended that, though these conditions are well understood, there is still a problem with their practical implementation. This is revealed by illustration of quite poor Lithuanian case-law where use of direct effect might be come across. National judges are still reluctant to implement the condition of direct effect, since in many cases where EC law might have been used to support the argumentation of the court and to motivate the decision, only some aspects of EC legislation are usually being touched by the Lithuanian practitioners. This shows the very fresh attitude towards EC direct effect doctrine while in older Member-States this concept have already survived many others as well as became an inseparable tool for daily law practice.

Keywords: common market, member state, European Union law, European Union law direct effect and applicability.

* Lecturer at the Department of European Union Law of Law Faculty of Mykolas Romeris University.